

УДК 343.13

Татаров О. Ю., професор кафедри кримінально-правових дисциплін ХНУВС, д.ю.н., доцент, Заслужений юрист України;  
Мірковець Д. М., доцент кафедри публічно-правових дисциплін  
Університету сучасних знань, к.ю.н.

## Повідомлення про підозру: проблеми кримінальної процесуальної регламентації

Визначено проблемні питання кримінальної процесуальної регламентації повідомлення про підозру. З урахуванням того, що повідомлення про підозру фактично є процесуальним рішенням, висловлено пропозицію оформлювати його у вигляді постанови.

**Ключові слова:** доказування, удосконалення законодавства, підозра, вручення повідомлення, орган досудового розслідування, слідчий, прокурор, засоби поштової зв'язку.

Определены проблемные вопросы уголовной процессуальной регламентации сообщения о подозрении. Установлено, что в случае невозможности непосредственного вручения следователем сообщения о подозрении лицу в день его составления, УПК содержит ряд бланкетных норм, отсылающих к общему порядку, установленному для вызова следователем и прокурором в уголовном производстве. Аргументировано, что направления лицу уведомления о подозрении средствами почтовой связи будет отвечать требованиям УПК и считается ненадлежащим способом уведомления только в случае вручения такого почтового отправления непосредственно подозреваемому. Доказано необоснованность получения статуса подозреваемого в случае направления следователем сообщения о подозрении в совершении уголовного преступления: по электронной почте, факсу, по телефону, телеграммой. Установлено, что порядок, предусмотренный ч. 1 ст. 136 УПК Украины, полностью распространяется при сообщении лицу о подозрении (в случае невозможности такого вручения в день его составления следователем или прокурором). С учетом того, что сообщение о подозрении фактически является процессуальным решением, высказано предложение оформлять его в виде постановления.

**Ключевые слова:** доказывания, совершенствования законодательства, подозрение, вручения уведомления, орган досудебного расследования, следователь, прокурор, средства почтовой связи.

Determined the hot issues of procedural regulation in notification of suspicion. In case if impossible the notification of suspicion to person in day of notification the Procedural Criminal Code of Ukraine contains a number of blanket rules that refer to general procedure, which established to investigators and prosecutors in criminal proceedings. It is determined that proper way in notification of suspicion the person, in accordance with the Procedural Criminal Code of Ukraine - if it will be delivered via post directly to suspected person. It is proved that it is improper way to declare status of suspected person when notification of suspicion in criminal offense is send by investigator via : email, fax, telephone, telegram. By Procedural Criminal Code of Ukraine is determined order which is stipulated by part 1 of the article 136 of the Procedural Criminal Code of Ukraine when reporting suspected person (in case of failure of such service on the day of taking the investigator or prosecutor). Taking into account the fact that notification of suspicion is actually a procedural solution, had been suggested to issue it in a form of the resolution.

**Key words:** Evidence, improvement of legislation, suspicion, notification on suspicion, organ of pre-trial investigation, investigator, prosecutor, post communication.

**Постановка проблеми.** З прийняттям у 2012 році Кримінального процесуального кодексу України [1] необхідним є наукове дослідження більшості інститутів з метою узагальнення практики застосування, вироблення пропозицій щодо удосконалення процесуальної діяльності та їх врахування у законодавстві.

Особливо актуальним, свідченням чому є тривалі дискусії науковців та практичних працівників, є питання кримінальної процесуальної регламентації інституту повідомлення про підозру. Адже повідомлення про підозру є одним із найбільш важливих та ключових актів на стадії досудового розслідування [2; 3]. Й процес доказування в кримінальному провадженні здійснюється саме для того, щоб процесуальними засобами підтвердити або спростувати винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення й забезпечити притягнення її до кримінальної відповідальності, яка розпочинається саме з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення (п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України). Адже щомісячно близько 19,5 тис. осіб притягується до кримінальної відповідальності.

До того ж початок перебігу строку на досудовому розслідуванні, як вірно вказує О. Банчук, визначається моментом «офіційного повідомлення особі компетентним органом державної влади про наявність припущення про те, що цією особою вчинене кримінально каране правопорушення» [4, с. 8].

**Стан дослідження.** Актуальність зазначених питань підтверджується значною кількістю публікацій і думок науковців та практичних працівників. Так, вказані питання досліджували О.В. Баганець, В.Т. Маляренко О.М. Овчаренко, М.А. Погорецький, Л.Д. Удалова, О.В. Фараон, В.І. Фаринник та інші. Проте, як свідчить практика, однозначної позиції й досі не вироблено, що призводить до різного тлумачення стороною обвинувачення та судами окремих норм КПК. Саме це дає можливість стверджувати про необхідність комплексного аналізу даної проблематики та розробки пропозицій для врахування в удосконаленні кримінального процесуального законодавства України.

Найбільш гострою є дискусія щодо можливих способів повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, адже норми КПК України вказану діяльність регламентують неоднозначно.

**Виклад основного матеріалу.** Згідно з ч. 1 ст. 42 КПК підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276-279 КПК, повідомлено про підозру, або особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. При цьому, ч. 1 ст. 276 КПК визначає, що повідомлення про підозру здійснюється в порядку, передбаченому ст. 278 КПК, відповідно до норм якої письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення — у спосіб, передбачений КПК для вручення повідомлень.

Повідомлення у кримінальному провадженні здійснюється у випадках, передбачених КПК, у порядку, передбаченому главою 11, за винятком положень щодо змісту повідомлення та наслідків неприбуття особи (ч. 3 ст. 111 КПК).

Водночас, ст. 135 КПК вказаної вище глави («Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід») визначено, що особа викликається до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду шляхом: вручення повістки про виклик; надіслання її поштою; електронною поштою; факсимільним зв'язком;

здійснення виклику по телефону; здійснення виклику телеграмою.

У разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання повістка для передачі їй вручається під розписку: дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає; житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи; адміністрації за місцем її роботи (ч. 2 ст. 135 КПК).

Повістка про виклик може вручатися особі працівником органу зв'язку, працівником

правоохоронного органу, слідчим, прокурором, а також секретарем судового засідання, якщо таке вручення здійснюється в приміщенні суду (ч. 6 ст. 135 КПК).

Таким чином, на випадок неможливості безпосереднього вручення слідчим повідомлення про підозру особі в день його складання, КПК містить низку бланкетних норм, які зрештою відсилають до загального порядку, встановленого для виклику слідчим, прокурором, судового виклику у кримінальному провадженні. Такий порядок не вимагає обов'язкового вручення повідомлень персонально особі, щодо якої воно складене.

До того ж, як зазначається окремими науковцями, у разі неможливості безпосереднього вручення письмового повідомлення про підозру зазначеній у ньому особі, слідчий або прокурор повинні використовувати інші способи, передбачені КПК для вручення повідомлень [5, с. 698], проте перевагу віддати саме безпосередньому врученню повідомлення про підозру [6, с. 466].

При цьому, виникає питання щодо доцільності необхідності належного підтвердження отримання особою повідомлення про підозру або ознайомлення з її змістом іншим шляхом. Адже, якщо положення глави 11 КПК визначають порядок здійснення повідомлення про підозру особі, то для підтвердження отримання повідомлення про підозру в будь-якому випадку мають бути проведені дії, визначені ст. 136 КПК (без вчинення, яких повідомлення фактично не вважається здійсненим).

В свою чергу, автори науково-практичного коментаря до КПК України, розкриваючи зміст ст. 278 КПК, вказують, що вручення повідомлення про підозру повинно здійснюватись прокурором, слідчим або іншою уповноваженою особою безпосередньо, оскільки правова норма передбачає саме вручення, а не передачу. Систематичне й буквальне тлумачення цих норм свідчить, що у спосіб, передбачений главою 11 КПК, здійснюється не вручення повідомлення про підозру особі, якій в даний момент не можливо зробити таке вручення, а виклик для слідчого чи прокурора для вручення повідомлення шляхом надання повістки про виклик, надсилання її поштою, електронною поштою.

Водночас, досить часто виникають ситуації, коли «запідозрена» особа на виклики не з'являється без поважних причин, навмисно уникає одержання повідомлення про підозру та унеможливорює проведення багатьох слідчих дій, які вимагають участі підозрюваного. В цьому разі до такої особи не може бути застосовано привід, тобто примусове супроводження до місця її виклику, оскільки відповідно до ч. 3 ст. 140 КПК привід може бути застосований до підозрюваного, обвинуваченого або свідка, а ця особа ще не набула офіційного статусу підозрюваного, обвинуваченого чи свідка. Єдино правильним у такій ситуації автори коментаря вважають обрання стосовно підозрюваної особи, котра ухиляється від явки, на підставі ухвали слідчого судді тимчасового запобіжного заходу у вигляді затримання (ч. 2 ст. 176 КПК), оскільки така особа переходить від органів досудового розслідування, перешкоджає кримінальному провадженню (п.п. 1 і 4 ч. 1 ст. 177 КПК) [7, с. 608-609].

Повністю з таким підходом не можна погодитися. Адже, відповідно до ч. 2 ст. 176 КПК затримання особи застосовується з підстав та в порядку, визначеному КПК, тобто у відповідності до норм § 2 глави 18 (при затриманні особи без ухвали слідчого судді, суду) та ст.ст. 187-192 КПК (при затриманні підозрюваного на підставі ухвали слідчого судді про дозвіл на затримання з метою приводу). Таким чином, порядку затримання особи на підставі ухвали слідчого судді без набуття нею процесуального

статусу підозрюваного КПК України не передбачено.

При цьому, як свідчить аналіз слідчо-судової практики, непоодинокими є випадки “набуття статусу підозрюваного” з моменту направлення повідомлення про підозру поштою. Адже, у відповідності до ст.ст. 280-281 КПК України у розшук можна оголосити лише підозрюваного. Таким чином, без визначення порядку повідомлення особі про підозру, у випадках неможливості безпосереднього його вручення фактично неможливо оголосити розшук.

З іншої сторони, безпідставні висновки сторони обвинувачення та суду про набуття особою статусу підозрюваного можуть стати однією з причин незаконного обмеження її прав та законних інтересів, як-от — накладення арешту на майно особи без визначеного процесуального статусу як на майно «підозрюваного». До того ж практика свідчить, що в деяких випадках сторона обвинувачення “не бажає” встановлювати місце перебування особи (направлення повісток за адресою, де особа тривалий час не проживає, складання формальних рапортів про відсутність особи за місцем проживання, винесення постанови про оголошення особи в розшук відразу ж після направлення особі повістки про виклик тощо), для того щоб не ускладнювати процес доказування.

Зокрема, відповідно до роз'яснення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014 щодо осіб, які не є підозрюваними (яким у порядку, передбаченому ст. ст. 276 — 279 КПК, повідомлено про підозру, або яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення), обвинуваченими (особа, обвинувальний акт щодо якої передано до суду в порядку, передбаченому ст. 291 КПК) або особами, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, не може бути прийнято ухвалу про арешт майна. Враховуючи наведене, навіть якщо у слідчого судді є достатні підстави вважати, що певною особою було вчинено кримінальне правопорушення, він не має повноважень накладати арешт на майно особи, яка не є підозрюваним.

У зв'язку з цим, потребує невідкладного вирішення питання про відповідність вимогам КПК України направлення слідчим повідомлення про підозру особи у вчиненні кримінального правопорушення засобами поштового зв'язку. У вказаному контексті, необхідно чітко визначити й конкретний момент, з якого особа набуває статусу підозрюваного у кримінальному провадженні (з моменту направлення їй повідомлення про підозру засобами поштового зв'язку чи з моменту фактичного вручення поштового відправлення з повідомленням про підозру?).

Системний аналіз положень КПК України дозволяє стверджувати, що направлення особі повідомлення про підозру засобами поштового зв'язку відповідатиме вимогам КПК та вважатиметься неналежним способом такого повідомлення лише у випадку вручення такого поштового відправлення особисто (безпосередньо) підозрюваному. Навряд логічною буде точка зору щодо зміни процесуального статусу особи у кримінальному провадженні, якщо повідомлення про підозру було направлено їй засобами поштового зв'язку, але не було вручене адресату з якихось причин (для прикладу, повернуто відправнику у зв'язку з закінченням строку зберігання на поштовому відділенні або відмовою адресата від його отримання).

Таким чином, повідомлення про підозру повинно вважатися здійсненим (а особа вважатиметься такою, що набула статусу підозрюваного) з моменту вручення поштового

відправлення, а не з моменту відправлення такого повідомлення слідчим.

Відповідно, факт підтвердження отримання особою повідомлення про підозру або ознайомлення з її змістом іншим шляхом є необхідним для набуття такою особою процесуального статусу підозрюваного, а порядок, передбачений ч. 1 ст. 136 КПК України, повністю поширюється при повідомленні особи про підозру (у випадку неможливості такого вручення в день його складення слідчим або прокурором).

Разом з тим, враховуючи роль та значення повідомлення особі про підозру, здійснення такого повідомлення може вважатися належним лише у тому разі, якщо спосіб повідомлення дозволяє зафіксувати на матеріальних носіях інформації дотримання слідчим/прокурором змісту повідомлення (ст. 277 КПК), встановити особу, яка отримала повідомлення, пересвідчитися у повноті роз'яснення прав та обов'язків підозрюваного.

Зважаючи на це, особа не може набувати статусу підозрюваного, у разі направлення їй слідчим повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення: електронною поштою, факсимільним зв'язком, по телефону, повідомлення телеграмою.

Водночас, виникає питання щодо відповідності вимогам КПК України вручення повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає; житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи; адміністрації за місцем роботи особи.

На наш погляд, письмове повідомлення про підозру можуть вручити також й інші особи, але в подальшому факт вручення повідомлення про підозру (відомостей про особу, якій воно вручено) має бути зафіксовано у ході розслідування (наприклад, у ході проведення допиту свідка). Особа ж набуває статусу підозрюваного лише після фактичного вручення їй повідомлення про підозру.

Сама вимога персонального вручення повідомлення про підозру зумовлює значні проблеми у практичній діяльності. Адже, для повідомлення про підозру сторона обвинувачення повинна фактично встановити точне місцезнаходження особи та здійснити особисте вручення повідомлення про підозру особі, або зафіксувати її відмову від такого отримання шляхом власноручного запису про відмову або відеозапису такої відмови, що практично неможливо при переховуванні такої особи від органів розслідування. У зв'язку з цим, можливим є внесення змін до КПК в частині визначення можливості оголошення в розшук особи, відносно якої складено повідомлення про підозру, а також застосування щодо неї затримання з метою приводу на підставі ухвали слідчого судді.

До речі, у проекті Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» (реєстраційний №4448а від 08.08.2014) передбачено, що підозрюваним є також особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПК для вручення повідомлень [11]. Однак знову ж таки, конкретні способи здійснення такого «вручення» законопроектом не передбачаються.

Не визначено КПК й процесуальної форми повідомлення про підозру. Рішення слідчого/прокурора приймаються у формі постанови. Постанова виноситься у випадках, передбачених КПК, а також коли слідчий, прокурор визнає це за необхідне (ч. 3 ст. 110 КПК). Виключенням з цього є обвинувальний акт (процесуальне рішення,

яким прокурор висуває обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення і яким завершується досудове розслідування). Жодної мови про повідомлення про підозру у даному випадку не йдеться. До речі, аналогічно виникає питання щодо необхідності оформлення початку досудового розслідування.

Слід погодитися, що повідомлення про підозру фактично є процесуальним рішенням, яке приймається прокурором або слідчим за погодженням з прокурором на підставі зібраних доказів у ході досудового провадження та у якому формулюється підозра конкретній особі у вчиненні кримінального правопорушення (правопорушень) до закінчення досудового розслідування [8, с. 355].

Саме тому, на нашу думку, рішення про повідомлення про підозру повинно оформлюватися також у вигляді постанови. До того ж фактично зміст письмового повідомлення про підозру відповідає вимогам, що висувалися до постанов про притягнення як обвинуваченого в КПК (1960 року) [9, с. 8].

Проблемним є й питання моменту повідомлення про підозру особам по кримінальним провадженням (справам) розпочатим до введення в дію КПК (2012 року). Так, якщо за результатами розгляду кримінальної справи відповідно до КПК (1960 року) [10] суд постановив рішення про повернення її прокурору для проведення додаткового розслідування, таке розслідування відповідно до п. 12 розділу XI «Перехідні положення» КПК (2012 року) має проводитися в порядку і строки, визначені КПК (2012 року).

У таких випадках відомості про кримінальну справу вносяться до ЄРДР, але при цьому повністю невизначеним є статус обвинуваченого по справі. Згідно ст. 42 КПК така особа ще не є підозрюваним, відповідно строки досудового розслідування не «відраховуються» (ст. 219 КПК).

Таким чином, якщо обвинуваченому за «старими» нормами КПК не буде повідомлено про підозру, то розслідування може тривати скільки завгодно, оскільки конкретні строки у такому випадку КПК не передбачені. Крім того, обвинувачений не буде мати права навіть оскаржити таку бездіяльність слідчого, оскільки він взагалі не входить до кола осіб, які відповідно до ст. 303 КПК мають право на судове оскарження.

Саме тому, вказане питання повинно бути чітко регламентовано. На наш погляд, усім особам, які притягувалися в якості обвинувачених за КПК (1960 року), після повернення справ на додаткове розслідування автоматично повинна бути повідомлена підозра у вчиненні кримінального правопорушення. В подальшому проводиться повне, всебічне та неупереджене розслідування у строки визначенні ст. 219 КПК України й при невстановленні доказів для доведення винуватості в суді та вичерпанні можливостей для їх отримання — приймається рішення про закриття на підставі п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК України.

В практиці досить частими є випадки заявлення стороною захисту клопотань про уточнення підозри у зв'язку з нечіткими формулюваннями у повідомленні про підозру. Згідно зі ст. 220 КПК України такі клопотання повинні розглядатися в строк не більше трьох днів й прийматися відповідні рішення. За більшістю з них прокурорами відмовляється в задоволенні у зв'язку з відсутністю в КПК чіткої вимоги щодо необхідності уточнення повідомлення про підозру. Зазначене, як і неможливість оскарження повідомлення про підозру, не сприяє стороні захисту в реалізації своїх прав.

Водночас, в деяких випадках слідчі судді взагалі, розглядаючи скаргу на бездіяльність, подану у порядку ст. 303 КПК, своїм рішенням зобов'язують сторону

обвинувачення прийняти рішення в частині підозри окремої особи. Так, слідчий суддя Печерського райсуду м. Києва, розглядаючи скаргу захисників в інтересах підозрюваного Ш., на стадії досудового розслідування зобов'язав прокурора закрити кримінальне провадження у зв'язку з невстановленням достатніх доказів для доведення винуватості підозрюваного [12]. На нашу думку вказана практика суперечить сутності КПК.

**Висновки.** Таким чином, незважаючи на позитивний досвід реалізації норм КПК, окремі питання повідомлення про підозру залишаються не до кінця вирішеними і потребують розроблення законодавчих норм з урахуванням як наукових напрацювань, так і практичних потреб.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року // *Голос України*. – 2012. – № 90-91 від 19.05.2012.
2. Фараон О.В. Процесуальна форма письмового повідомлення про підозру у кримінальному провадженні / О.В. Фараон // *Науковий вісник Харківського національного університету*. – Вип. 1. – Т. 8. – 2014. – С. 204-207.
3. Фараон О.В. Вручення повідомлення про підозру / О.В. Фараон // *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. – 2014 (травень). – С. 114-118.
4. Банчук О. Розумний строк розгляду справи у суді: європейські стандарти та українські реалії // *Адвокат*. – 2005. – N 11 (62). – С. 7 – 10.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 768 с.
6. Кримінальний процес : підручник / [Грошевий Ю. М., Тацій В. Я., Туманянц А. Р. та ін.] ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. – Х. : Право, 2013 – 824 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. проф. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К.: Юстініан, 2012, - С. 608-609.
8. Юрченко Л.В. Повідомлення про підозру: новела кримінального процесуального законодавства України // *Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми публічного та приватного права»*. 03 жовтня 2012 року. [Текст] / *Класичний приватний університет*. – Запоріжжя: КПУ, 2012. – С. 355-357.
9. Татаров О.Ю. Закінчення досудового розслідування складанням обвинувального акта: проблеми та шляхи їх розв'язання / О.Ю. Татаров / *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. – 2012. – N2. – С. 124-134.
10. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 груд. 1960 р. № 1001-05 // *Відомості Верховної Ради (ВВР) УРСР*. – 1961. – № 2. – Ст. 15.
11. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини: проект Закону України (реєстраційний №4448а від 08.08.2014).- електронний ресурс: [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_1?pf3511=51914](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51914)
12. Прецедент имени Шепелевой. Теперь судьи могут закрывать дела на стадии досудебного следствия.- електронний ресурс: <http://ukranews.com/ru/article/2014/09/29/634>